

Мирончук Н. М. Гуманізація навчання і виховання як стратегічний напрямок діяльності вищої школи / **Мирончук Н.М.** // Нові технології навчання : зб. наук. праць. – Вінниця-Київ, 2014. – Вип. 83. – С. 178-182.

УДК 378.1

Мирончук Н. М.,

канд. пед. наук, доцент, член-кор. АМСКП,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Гуманізація навчання і виховання як стратегічний напрямок діяльності вищої школи

В статті обґрунтована необхідність впровадження в систему вищої школи гуманістическої парадигми освіти, визначені принципи і педагогічні умови гуманізації освітнього процесу. Акцентовано на новій ролі педагога в умовах гуманізації навчально-виховного процесу і сформульовані вимоги до його позиції в процесі взаємодії зі студентами.

Ключевые слова: гуманізація, гуманізація освіти, гуманістический підхід, гуманістическа парадигма.

This article is the necessity of introducing the system of higher school of humanistic paradigm of education. Principles and pedagogical conditions of humanization of the educational process are defined. The new role of the teacher in terms of humanization of the educational process is emphasized. Requirements for the position of teacher in the process of interaction with students are specified.

Keywords: humanization, the humanization of education, humanistic approach, humanistic paradigm.

Важливим фактором технологічного й соціально-економічного розвитку будь-якої країни й умовою виживання цивілізації, подолання її глибокої екологічної й духовної кризи є освіченість суспільства. Перехід людства до інформаційної стадії розвитку вимагає від кожної людини вміння орієнтуватися

в безмежному потоці інформації, адаптуватися до безперервних технологічних інновацій. Однак найголовнішою вимогою щодо сучасної освіти є її гуманістична спрямованість, яка передбачає розвиток особистості майбутнього фахівця, розкриття його можливостей, талантів, самосвідомості, самореалізації.

У Законі України “Про вищу освіту” одним із основних завдань вищого навчального закладу визначено формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах (Закон України “Про вищу освіту”), виконання яких можливе за переорієнтації пріоритетів освіти з держави на особистість, на послідовну демократизацію і гуманізацію навчально-виховного процесу, педагогічної ідеології в цілому, тобто на європейські гуманістичні цінності та виміри (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року); створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів (Закон України “Про вищу освіту”).

У контексті розгляду даної проблеми значущими є ідеї представників гуманістичної педагогіки: К. Н. Вентцеля, С. Н. Гессена, Дж. Локка, Й. Г. Песталоцці, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського та ін. У працях сучасних учених йде побудова нової гуманістичної філософії освіти, нової методології, яка сприяє професійній підготовці майбутнього фахівця. Теоретичні основи гуманізації в сфері освіти, в тому числі й вищої, знайшли відображення в наукових публікаціях Ш. А. Амонашвілі, В. П. Андрущенко, І. Д. Беха, І. А. Зимньої, І. А. Зязюна, О. С. Газмана, О. А. Кондратенко та ін. Шляхи і засоби реалізації принципів гуманізації у вищій школі досліджують О. Р. Вовк, А. М. Крамаренко, І. В. Лисакова, І. В. Солодилова, О. Д. Царенко та ін. Однак питання гуманізації професійної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах як необхідного фактора модернізації освіти потребують більш повного розгляду.

Мета статті – обґрунтувати потребу реконструкції освітнього процесу в аспекті гуманізації й необхідність гуманістичного підходу до особистості студента; окреслити педагогічні умови, які сприяють гуманізації навчання у вищому навчальному закладі.

Аналізуючи процеси світового рівня, які впливають на ціннісний контекст епохи й зумовлюють зміни внутрідержавного характеру, В. П. Андрущенко наголошує на формуванні новітньої парадигми розвитку освіти, згідно якої треба готувати нові покоління, навчати і виховувати відповідно до суспільного ідеалу, сформованого кращими представниками української мислячої еліти, утверджувати гідний спосіб життя, розвивати власну культуру, вибудовувати нові відносини між собою та іншими народами світу. “Сучасну систему освіти України слід розглядати у контексті її становлення і розвитку (трансформації, модернізації); враховуючи нові світові реалії, рішуче відмежовуючись від колишньої надмірної ідеологізації, адміністрування та авторитаризму, й одночасно спадкоємно переймаючи й продовжуючи все те, що складало гуманістичне надбання минулої епохи” [1, с.10]. Таким чином, викликом часу є концепт людиноцентризму, сутність якого, як зазначає В. Г. Кремень, – “готувати людину, і перш за все через освіту, до реального життя, до майбутнього, яке вже з нами, конкретизувати її знання” [6, с. 32].

За свідченням В. П. Андрущенко [1, с. 11], філософське підґрунтя навчально-виховного процесу складають принципи пріоритету людини як особистості, свободи вибору цінностей, реалізації можливостей саморозвитку, єдності національних та загальнолюдських інтересів, системності, взаємозв’язку теорії та практики, гуманітарного і природничого знання; навчальний процес здійснюється на основі плюральної методології соціального пізнання, факторного аналізу суспільних явищ, усвідомлення цивілізаційної єдності людської історії, толерантності у взаємодії народів і культур, дискурсної форми (технології) організації навчання та виховання особистості.

Зміна освітніх парадигм призводить до змін щодо цілей освіти, її мотивів, норм, форм, методів, засобів навчання, ролі педагога. Це достатньо повно

ілюструє здійснений А. М. Новиковим [9] порівняльний аналіз компонентів освітніх парадигм індустріального і постіндустріального суспільства [8, с. 13], який засвідчує потребу повної реконструкції освітнього процесу – модернізації змісту, форм, методів – на засадах гуманізму.

Загальною основою сучасної стратегії освіти визначається гуманістична концепція, сутність якої полягає в беззаперечному визнанні людини як найвищої цінності, пріоритету її прав на вільний розвиток і повноцінну реалізацію здібностей та інтересів, а завдання педагога у цьому зв'язку полягає в наданні допомоги суб'єкту навчання в розвитку його потенціалу й забезпечення на цій основі оптимального, з позиції задоволення особистісних та державних інтересів, професійного й життєвого самовизначення особистості [3; 5; 11].

Гуманістична парадигма освіти базується на методології, в основі якої лежить філософія довіри людській природі, яка стверджує позитивну, конструктивну сутність людини, закладену у вигляді потенціалу. Це передбачає повагу до особистості, розуміння її цінності, визнання унікальності й неповторності кожної особистості, права на вільний розвиток і прояв власних здібностей [12, с. 38-39].

Більшість дослідників розуміють гуманізацію освіти як створення умов для виявлення і розвитку здібностей людини, її позитивну самореалізацію, в основі яких – повага до людини і віра в неї, визначення цілей, змісту, організації й засобів її життєдіяльності, а також характер взаємодії з оточуючими людьми, загалом – із середовищем.

Характеризуючи проблеми виховання життєздатності студентів ВНЗ, О. А. Кондратенко зазначає, що виховання особистості, її індивідуальності та неповторності можливе лише у межах гуманістичної парадигми освіти. Гуманізм, як світоглядна позиція, дозволяє вірити в конструктивні здібності, реальні й потенційні, властиві будь-якій людині, й шукати шляхи активізації й розвитку цих здібностей. У філософсько-ідеологічному плані гуманізм протиставляється технократизму. В технократичних концепціях розвитку

суспільства переважають цінності науково-технічного прогресу. Натомість гуманізм стверджує цінності людини, її достоїнства, вільний розвиток, людяність у взаєминах. Відносно поняття “освіта” гуманізм означає формування людини як унікальної особистості, розвиток її здібностей, досягнення гармонії її творчих сил [4, с. 103].

К. Г. Кречетников виділяє тенденції сучасної гуманістичної педагогіки і психології [7, с. 151]:

- зняття жорстких імперативів у теорії й практиці педагогічного процесу; відмова від “формувальних” педагогічних уявлень й орієнтація на процеси розвитку; поняття “формування” в рамках освітнього середовища означає забезпечення індивіда засобами, необхідними для саморозвитку, і в жодному разі не директивно задану послідовність формувальних впливів, які межують із насиллям, пригніченням прагнень та інтересів особистості;

- трактування поняття освіти через саморозвиток, самовизначення, самореалізацію, індивідуалізацію особистості;

- соціокультурні зміни, пов’язані з інформаційною і культурно-освітньою насиченістю середовища життєдіяльності людини.

В основу гуманізації освіти покладено гуманістичні принципи і загальнолюдська мораль.

Гуманізація освіти у словнику А. М. Новикова [10] розглядається як переорієнтація на особистісну спрямованість, як процес і результат розвитку й самореалізації особистості й як засіб її соціальної й економічної стійкості й соціального захисту в постіндустріальному суспільстві в умовах ринкових відносин. Основними принципами гуманізації освіти є: *принцип гуманітаризації освіти*: поліпшення естетичного, етичного, економічного, екологічного й правового навчання і виховання студентів; *принцип фундаменталізації освіти*: навчання студентів базисним кваліфікаціям, посилення загальноосвітніх компонентів професійних освітніх програм, перехід професійної школи на підготовку спеціалістів широкого профілю, університетизація вищої школи, модульна побудова змісту освіти, посилення

методологічної підготовки суб'єктів навчання; принцип діяльнісної спрямованості освіти – перехід від “знаннєвої” парадигми до діяльнісної (компетентнісної): поєднання формування теоретичних знань студента з його практичними потребами, ціннісними орієнтаціями, удосконалення системи знань, які визначають діяльнісну спрямованість особистості; реалізацію компетентнісного підходу в державних освітніх стандартах, у формах організації освітнього процесу, в його методах і засобах; посилення ролі самостійної освітньої діяльності суб'єкта навчання; свобода вибору суб'єктами навчання професійних освітніх траєкторій, розвиток базисних компетенцій, загальних для здійснення будь-яких видів діяльності.

Гуманізація освіти й виховання в роботах дослідників пов'язується з розвитком творчих можливостей людини, соціально-вольового та морального потенціалу особистості, стимулювання у неї прагнення до самореалізації в інтересах держави й передбачає створення умов для повного саморозкриття й самореалізації особистості.

Згідно гуманістичного підходу в освіті вищий навчальний заклад повинен забезпечити суб'єкт-суб'єктну, рівнопартнерську навчально-науково-виробничу взаємодію викладача і студентів. Відтак це потребує конкретизації програми і змісту навчання, зміни методів навчання, підвищення ролі самостійної діяльності студентів.

На думку І. А. Зимньої, гуманізація навчання передбачає загальну для всього освітнього простору гуманістично орієнтовану мету навчання; зміну змісту навчання в плані її гуманітаризації, застосування особистісно-діяльнісного підходу до процесу навчання; реалізацію діялісно-задачної форми навчання [2, с. 28-30].

Характеризуючи гуманістичний аспект вищої педагогічної освіти України, О. П. Савченко зазначає, що у процесі структурування та оновлення змісту педагогічного знання необхідно забезпечити: особистісно-гуманітарну спрямованість дисциплін, які вивчають у вищій школі; системне бачення професійно-педагогічної діяльності; діагностику студентських досягнень в

освітньому процесі та їх професійному становленні як майбутніх педагогів; формування активної позиції й творчого стилю діяльності студентів; розвиток їх інформаційної, рефлексивної, логічної та комунікативної культури [11, с. 222-223].

На основі вивчення сутнісних характеристик, психолого-педагогічних механізмів гуманістичної парадигми освіти, досвіду та результатів досліджень С.В. Іванова виокремлює такі педагогічні умови, які сприяють гуманізації навчання [3]:

- 1) врахування психолого-вікових особливостей суб'єктів навчання, специфіки змісту та методики викладання навчальної дисципліни;
- 2) суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії учасників процесу навчання;
- 3) зміна ролі викладача, який формує сприятливе середовище для розвитку особистості студента;
- 4) диференціація навчання;
- 5) варіативність змісту і технологій навчання і надання суб'єктам навчання права вибору;
- 6) створення навчальної ситуації як особливого комунікативного середовища, діалогічного режиму спілкування;
- 7) організація групових форм роботи, які сприяють діалогічному спілкуванню суб'єктів навчання;
- 8) спрямованість процесу навчання на результативну й процесуальну сторони навчальної діяльності суб'єктів навчання; оцінка двох її складових: рівня засвоєння знань й оволодіння способами навчальної діяльності;
- 9) створення ситуації успіху на всіх етапах навчання.

Істотних змін за нової парадигми освіти зазнають соціальні вимоги до ролі педагога: якщо за традиційної системи викладання найбільш компетентними джерелами знань були учитель і підручники за провідної ролі вчителя як контролюючого суб'єкта пізнання, то за нової парадигми освіти роль педагога визначається організацією самостійної пізнавальної діяльності суб'єктів

навчання, здійсненням ним консультативної функції, що вимагає від нього більш високого рівня компетентності та професійної майстерності.

Разом з тим, гуманізація процесу викладання потребує дотримання викладачем таких людиноцентристських вимог: вияв довіри до студента; допомога студентові у формуванні цілей, завдань; врахування внутрішньої мотивації студента; надання консультативної допомоги у вирішенні різного роду труднощів; вияв емпатії, вироблення у собі здатності адекватно сприймати емоційний стан групи і кожного студента; активність, адекватність дій у взаємодії зі студентами та групою.

Таким чином, запровадження гуманістичної парадигми у вищій освіті потребує створення умов для становлення суб'єктної позиції студента, в основі якої визнається ініціативність, самостійність, відповідальність за організацію самоосвіти, забезпечується рефлексивна оцінка результатів власної діяльності. Такі умови доцільно створювати шляхом проектування освітнього середовища вищого навчального закладу на гуманістичних засадах.

Література

1. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: у пошуках перспективи / Віктор Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – № 1(3). – С.6-12.
2. Зимняя И.А. Гуманизация образования – императив ХХІ века / И. А. Зимняя // Гуманизация образования: сб. науч. трудов. – Набережные Челны, 1996. – Вып.1. – С.20-30.
3. Иванова С.В. Гуманизация образования: цели, задачи и условия [Электронный ресурс] / С.В. Иванова // Ценности и смыслы. – 2010. – №2 (5). – С.91-117. – Режим доступа: <http://www.pan-i.ru/nauchnie-stati/gumanizatsiya-obrazovaniya-tseli-zadachi-i-usloviya.html>
4. Кондратенко О.А. Воспитание жизнеспособности студента вуза в условиях гуманизации образования / О.А. Кондратенко // Мир науки, культуры, образования. – 2011. – № 6 (31). – С. 102-105.
5. Кочетова И. Д. Гуманистическая парадигма образования как факт развития социальной ответственности у студентов высших учебных заведений

[Електронний ресурс] / Кочетова Ирина Дмитриевна // Альманах современной науки и образования: в 2-х ч. – Тамбов: Грамота, 2010. – Ч. I. № 11 (42). – С. 85-88. – Режим доступа: www.gramota.net/materials/1/2010/11-1/29.htm

6. Кремень В.Г. Модернізація освіти в контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства / Кремень В.Г.// Проблеми освіти у Польщі та Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції, 22-24 квітня, 2009 р., Київ-Житомир / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. – К.: КІМ, 2009. – С. 24-36.

7. Кречетников К. Г. Актуальные тенденции в современном образовании / К. Г. Кречетников // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Спецвип. 10. – С. 142-158.

8. Мирончук Н.М. Завдання та зміст професійної підготовки сучасного фахівця в системі вищої освіти / Н.М. Мирончук // Магістратура в умовах євроінтеграційних процесів вищої школи: зб. наук. праць / за ред. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 11-16.

9. Новиков А.М. От школы знаний к технологической школе [Электронный ресурс] / Новиков А.М. – Режим доступа: http://www.anovikov.ru/artikle/sh_zt.htm

10. Новиков А. М. Педагогика : словарь системы основных понятий / Новиков А. М. – М. : ФГНУ ИТИП РАО, Изд. центр ИЭТ, 2013. – 268 с.

11. Савченко О. П. Вища педагогічна освіта України: актуальність інтеграційних процесів / О.П. Савченко // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка].и– Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Спецвип. 10. – С. 217-224.

12. Социально-психологические проблемы развития личности : тез. докл. всерос. научн. интернет-конф. – Тамбов: ТГУ, 2001. – 64 с.